



**MUVAKKİTZADE MEHMED PERTEV'İN DİVANINDA
ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN KULLANIMI**

**The Use of Proverbs and Idioms in Muvakkitzade Mehmed
Pertev's Divan**

Mehmet ULUCAN

Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-mail: ulucanmho@firat.edu.tr

Abstract: Proverbs and idioms are two of the most important elements of a language. Proverbs and idioms, which are of importance in view of expression ability and vocabulary of a language, are also very important in view of art and literature. They are among the language product which are mostly used among all the Turkish clans with their cliché structures as well as adapting to the change and development of the language.

Muvakkitzade Mehmed Pertev, who lived in the 18th century, is a Divan poet who used proverbs and idioms very often successfully in his Divan. In this study, we tried to state the use of the proverbs and idioms, that took place in Muvakkitzade Mehmed Pertev's Divan.

Keywords: Divan poetry, proverbs, idioms, Muvakkitzade Mehmed Pertev's Divan

Giriş

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı son **Türkçe Sözlükte**; Atasözü, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel”; deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” olarak verilmiştir.

Atasözleri ve deyimler, bir milletin en millî dil unsurlarıdır. Aynı anlama gelecek birçok atasözü ve deyim farklı milletlerin dilinde de mevcut olması, bu sözlerin millîliği yanında evrensel boyutunu da göstermektedir. Ancak atasözleri ve deyimlerin bir şekle ve ölçüye sokulması ve kalıplaşmış hale gelmesi için sosyal hayat içerisinde geçen belli bir sürece ihtiyaç duyacağından onların millî bir hassasiyetin ürünü olarak görülmesi gerekir.

Atasözleri ve deyimler, edebiyatın hemen her döneminde ve her alanında kullanılmıştır. Sözlü ifade dönemi eserlerinden beri kullanılmakla

birlikte yazılı ifade dönemi eserlerinde daha da önem kazanarak kullanılmaya devam etmektedir. Çünkü yazılı ifadede, hele manzum eserlerde, ifade kolaylığı ve mesaja kattığı güç bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu yönüyle şiirdeki kullanımı nesre göre daha bir çekicilik kazanmaktadır. Özellikle şiirdeki kullanımı çok daha yaygındır, denilebilir. Atasözleri ve deyimler, kısa ve özlü sözler olduğu için şiirin ortaya çıkışıyla da ilgilidir. Az sözle çok şey anlatma, barındırdıkları söz ve anlam sanatları bakımından dilin en çarpıcı kullanımlarındandır. Bu yüzden şairler, sık sık bunlardan yararlanırlar.

Atasözleri ve deyimler, bir milletin atalarından çocuklarına kalan eski fakat her an yeni ve değerli bir mirastır. Bu miras, toplumun her ferdinin büyük ilgisiyle karşılaşınca birleştirici bir rol de üstlenmiştir. Yani atasözleri ve deyimler, ortak bir vicdanî görev de görmektedirler. Her fert bu önemli dil varlığında kendinden bir parça bulmaktadır. Bu yüzden atasözleri ve deyimler, her dönemde çok sevilmiş ve kullanılmıştır. Türk atasözleri ve deyimleri, ilk söyleyenlerinin özelliklerini zaman içinde eritip tamamıyla ortak bir söyleyiş özelliği kazanmışlardır. "Bütün atasözleri bir 'bütün' halinde kolektif Türk tefekkürünün unsurlarını ve Türk hikmetinin canlı vesikalarını teşkil ederler"(Ülken, 1999:60). Atasözleri ve deyimler, bilimin ve yaşamın gerçekleriyle çatışmadığı gibi toplumun inanç ve felsefesiyle de uyumludurlar. Özellikle atasözleri, evrensel ulaşmış değerler olarak ortaya çıkmakla beraber deyimler, millî boyutuyla daha çok ön plana çıkmaktadırlar. "Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar"(Aksan, 1998: 36).

Atasözleri ve deyimler, yazının yeteri kadar gelişmediği dönemdeki toplumlarda daha çok ilmi, ahlaki ve bedii bakımdan önemli görevler üstlenmiştir. Bu yanıyla bugün dahi kullanılan atasözleri ve deyimlerin, toplumun eğitimi noktasında önemli fonksiyonlarının bulunduğunu kimse göz ardı edemez. Hatta "bir milleti tanımak için en açık ve doğru sonuç veren başvuru kaynakları atasözleri"(Üstüner, 1991:1) ve deyimlerdir. Hem millî hem evrensel boyutlarıyla ortaya çıkan atasözleri ve deyimler, birbirine kültür, coğrafya ve din bakımından yakın olan toplumlar arasında kullanım benzerliğine de yol açmıştır. Unutulmamalıdır ki üzerinde yaşanılan toprak, coğrafya ve iklim şartları, kültür öğelerini benzeştirirken, din de olaylar karşısında verilecek tepki ve varılacak kanaat ve yargıları etkilemektedir. "Toplumsal düşünüş, inanış tarzı, yaşam felsefesi, ahlaki değerlendirmeler, estetik beğeniler atasözleri"(Ruken, 2005:82) ve deyimlerle dile getirilmektedir. Dolayısıyla deyim ve atasözlerinde coğrafya, iklim, kültür ve dinin etkisini rahatlıkla görebilmekteyiz. Türkler ve İranlılar arasında hem coğrafya hem kültürel bakımdan bir benzerlik söz konusuysen, Türklerle Araplar arasında daha çok din bakımından bir benzerlik ve yakınlığın sonucu ortak kullanımların bulunduğu dikkat çekmektedir.

Türklerle Fransızlar arasında ise daha çok bilimsel gerçekler ve ortak insanî yaklaşımlar noktasında benzerlikler görülür.¹

Divan şiirinde atasözleri, deyimler ve tabirlerin sadece anlam bakımından değil, kullanıldığı biçimleri bakımından sure, ayet ve hadislerle benzer olarak kullanıldıkları görülmektedir. Sure, ayet ve hadis metinlerinin bütünü değil, anlam ve vurgunun en yoğun olduğu kelime ve kelime gruplarının seçilerek kullanıldıkları bilinmektedir. Bu kısaltmalar; sure, ayet ve hadislerde verilmek istenenin bütününe kastedildiği, anlamın bütününe telmihte bulunduğu ve maksadın hasıl olduğunun anlaşıldığı kullanımlardır. Atasözü ve deyimlerin kullanımında da bu yöntem benzerliği dikkat çekmektedir. Bu şekildeki kullanımların çoğunda; ölçünün (vezin) zorlamasının söz konusu olduğu bilinmektedir. “Halkın malı olan ve yüzyıllar boyu imbikten geçerek zamanımıza kadar gelen bu sözler, birçok değişikliğe uğramış, bazıları unutulmuş, bazıları bölge ağızlarında kalmış, bazıları da aldıkları yeni yeni kelimelerle başka kalıplara bürünmüştür”(Karacan, 1991: 107).

Dilimizde atasözlerine göre deyimlerin daha fazla olması, edebî eserlere de yansımıştır. “Deyimlerin çokluğu, o deymi kullanan toplumlarla ilgili pek çok soyut kavramın, o toplumun sosyal hayatındaki bir takım somut nesnelere ifade edilmesiyle oluşmuştur”(Yıldırım, 1998: 1).

18. yüzyılın önemli şairlerinden Muvakkitzade Mehmed Pertev, şiirlerinde çok sayıda atasözü ve deyim kullanmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren atasözleri ve deyimlerin şiirde çokça kullanılması, “dilde sadeleşme, edebiyatta millileşme” (Batislam, 1993:1) olarak değerlendirilmektedir. Atasözleri ve deyimler, “Çoğu zaman İran edebiyatının klişeleşmiş mazmun ve kaidelerinden imtina eden şairler için kaynak olmuş, eserlere sadelik, yerlilik ve millilik kazandırmıştır.” (Karacan, 1991:107).

Muvakkitzade Mehmed Pertev, bir beytinde; şiirin önemini, güzelliğini ve nasıl kalıcı olacağını belirtirken aynı zamanda atasözü ve deyimlerin de ne kadar önemli olduklarını vurgulamıştır:

Bir iki pend ideyüm var dür-i mengüş eyle

Ki ide darb-ı mese'l nazz-ı selisün ahab

(Mah. 3)

Muvakkitzade Mehmed Pertev'in divanında deyimlerin sayısı atasözlerine göre oldukça fazladır. Kullanılan atasözü ve deyimler, bazen bir atasözünü veya deymi bütünüyle kullanma biçiminde olduğu gibi, bazen de bunların bir bölümü veya o gün için kullanılan biçimiyle görülmektedir. Bu nedenle şiirlerdeki atasözleri ve deyimler, her zaman tam ve orijinal olmayabilmektedirler. Hatta atasözünün deyim, deyim de atasözü gibi kullanıldığı bile olmuştur.

¹ Daha geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yay., Ankara-1998, s. 35-40.

Çalışmamızda atasözlerini önce, deyimleri sonraya aldık. Divanda kullanılan atasözü ve deyimlerin, bugünkü kullanımları veya bugün kaynaklarda bulunan biçimleriyle birlikte anlamları da italik olarak verilmiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi metin içinde bu orijinallikte olmayabileceğini veya eksik olabileceğini tekrar belirtmemiz gerekir.

I. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Atasözleri²

Aşk gizlenemez: 1. Aşık nerde olsa belli olur. 2. İki kişi arasında olan sır olmaktan çıkar.

Aşk u meşk olmaz nihân dirler meseldür âşkâr
(Tah. 38/IV/2)

Bugünün işini yarına bırakma: Bugün yapılması gereken bir işin varsa ertesi güne bırakmamalısın. Aksi halde büyük sıkıntılarla karşılaşabilirsin.

İbrâm idüp koma bugünün kârın irteye
Zîrâ o şûha va'de-i ferdâ bir iş degül
(G. 319/4)

Bülbül ağlar gül güler: Herkes yaratılışı üzere yaşar.

Nâle-i ney gibi dinler yâr yârın derdini
Böyledür ahvâl-i âlem bülbül ağlar gül güler
(G. 142/2)

Cami yıkılsa da mihrap yerinde veya Kuş uça da yuvası kalır: Bazı kimseler yaşlanmış olmalarına rağmen güzelliklerini kaybetmezler.

Bellidür dil-sitân ne vakt olsa
Mürg-i hüsn uça âşiyânı kalur
(G. 75/5)

Kabahat öldürende değil, ölümdedir: İnsanlar tahrik edilmemelidir. Karşısındakini söz ve hareketleriyle sınırlendiren kimse onun hücumuna karşılık veremeyebilir, hatta ölebilir. Kabahat tahrik edilende değil, edende aranır.

² Çalışmada, Mehmet Ulucan'ın hazırladığı, *Muvakkitzâde Mehmed Pertev'in Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkittli Metni ve Tahlili* adlı doktora tezi esas alınmıştır. Buna göre alıntılarda; birincisi şiir, ikincisi dörtlük/kıta, üçüncüsü beyit/dize olarak verdiğimiz; Gazel için G. Kıta için Kt. Mahlasname için Mah. Methiye için Met. Mersiye için Mrs. Muaşşer için Mş. Muhammes için Muh. Murabba için Mur. Müfret için Müf. Müseddes için Müs. Naat için N. Rubai için R. Şarkı için Ş. Tarih için T. Tahmis için Tah. Tebrikname için Teb. Tercibend için Trci. Tesdis için Tes. Terbi için Ter. kısaltmaları kullanılmıştır.

Suç öldüründe degüldür ölendedür dirler
Şehîd-i gamze ye sorsak aceb kimün suçu var
(G. 130/3)

Ne ekersen onu biçersin: İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur.
Her ne ekdiyse bugün yarın varan anı biçer
(Tah. 7/VI/2)

II. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Deyimler

II. 1. Tamamı ya da bazı kelimeleri Arapça veya Farsça kelimelerle karşılanan deyimler

Allah göstermesin: kötülüklerden sakındırmak.

Mihr-i Pertev-pâş-ı ismetsin ziyâ-pâş ol velî
Sana benden gayri bir âşık Hudâ göstermesün
(G. 381/7)

Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülüklerle karşı uyanık davranmak.

Cihânun rengine aldanma virne rengüni reng al
Usûl ile yüri ger mest isen de pâyunı deng al
(G. 321/1)

Ciğeri yanmak (kebab olmak): Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanyorı olmak.

Pür eyledi yine tennûr-ı çarhı bûy-ı kebâb
Aceb bugün yine kaç bin ciğer kebâb olmuş
(G. 256/2)

II. 2. Arap ve Fars dillerinden geçtiğini sandığımız deyimler

Yüzsuyu dökmek (Âb-rûy-ı rihten): Onuru sarsacak kadar yalvarmak.
Âb-rû dökmek ise âh katı zilletdür
(Ter. 2/III/2)

Gam ye(me)mek (Gam-horden): Tasalanmak, kaygılanmak, üzülme.
Gam yemem bâdeye yasağ olsa
Çün dükenmez şarâb var dilde
(G. 452/4)

Çile çekmek (Çihil-keşiden): 1. Büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak. 2. Rahmet için zahmet çekmek.

Bu serv-i sâl-hürde çille çekmiş pîr-i fânîdür
Kiyâmen vecd ile zikr-i Hudâ kendüye âdetdür
(Teb. 5/6)

Püşt-i pâ urmak: 1. İstiğna etmek, istememek, reddetmek. 2. Gezip dolaşmak.

Püşt-i pâ urmak tefekkür hem birün-ı zerrede
(Tah. 21/XI/2)

Baş çekmek(ser-keşiden): Baş kaldırmak, buyruk dinlememek, serkeşlik etmek, isyan etmek.

Kûhveş ser çekme ebre tîre kalma Pertev al
Mehbit-ı nûr-ı Hudâ ol Vâdi-i Eymen gibi
(G. 511/9)

Şad-merg-i şevk olmak: Çok sevinmek, sevinçten ölmek.
Şâd-merg itse de âşık haber-i vasl seni
Gül-i handân açılır rüste-giyâhunda senün
(G. 303/2)

II. 3. Yapı ve anlam itibarıyla bugün standart Türkçede pek kullanılmayan bazı deyimler

Dâmen be-miyân: Eteği belinde olmak. Her haliyle rahat davranmak.
Serve dâmen be-miyânlıkda sanav-ber olur eş
(Tah. 35/VI/1)

Fergaba varmak: Kur'ân'ı öğrenmeye çalışan öğrencilerden biri İnşirah suresinin son kelimesi olan "fergab"ı okuduğunda artık Kur'ân'ı öğrenmiş kabul edilip başındaki takke vb. diğer öğrenciler tarafından alınır, takkesi alınan öğrenci hediye getirinceye kadar verilmezmiş. Buna "fergaba çıkmak / varmak"³ denir.

Tâkye kapmak fenninün oldı edîbi kim hazân
Gül-nihâlân mekteb-i gülşende çıkdı fergaba
(G. 440/5)

Kenar çizmek: Bir işi yapmaktan kaçınmak; yan çizmek.
Sebzêâr-ı kevseri sûzân ider hatt-ı lebe
Cedvel-i hadrâ ile âb-ı hıız çizsin kenâr
(G. 106/4)

Ham teklif etmek: Kabul edilmeyecek öneride bulunmak.
Derd-i aşka sabr idüp bir ham teklif itmedüm
(Mur. 2/II/2)

Mısırlı harcı olmak: Güzelliği gitmemiş, yaşlı delikanlı.
Mısırlı harcı oldun anlamışdum gerçi azmünden
Leb-i hat-âverün mısra şeker göstermek istermiş
(G. 258/2)

³ Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (Hzl. Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., Ankara-2000, s. 210.

Yüzsuyu dökmek: Onuru sarsacak kadar yalvarmak.

Âb-rû dökmek ise âh katı zilletdür

(Ter. 2/III/2)

Reng itmek (geçmek): Hile yapmak, oyun etmek, kurnazlık ile birini aldatmak.

Nice bîdâr olur fitne senün bîm-i nigâhundan

Füsûna reng idüp çeşm-i siyâhun hâb göstermiş

(G. 238/5)

Kem gözlerden (sakınmak) uzak: Baktığı kimseye veya şeye zarar veren veya nazar eden gözlerden sakındırmak için söylenen bir söz.

Bu mevki' eyledi bahr-ı siyeh boğazını nûr

Güzel makâm ferâh-bahş çeşm-i bed ola dûr

(Met. 7/1)

Beli büktülmek: Yaşlılık dolayısıyla beli öne doğru eğilmek, gücsüz kalmak.

Tâk idüp tâkatümi itdi elif kaddümi dâl

Mihnete bâr-ı girân dirler idi gerçek imiş

(G. 261/5)

Kulağına küpe(etmek) olmak: Başına gelen bir işten, unutamayacağı bir ders almak.

Bu pendî dürr-i mengüş eyle Pertev sen de çün Hâfız

(G. 4/7/1)

Nabza göre şerbet vermek: Bir kimsenin düşünce ve yönelimlerine uygun düşen davranışlarla sevgisini kazanmaya çalışmak.

Hasta-küşlikde tabîbüm meleküül-mevt idi san

Nabz-ı bîmâra göre virdi ne hikmet şerbet

(G. 39/5)

Nefsine uymak: Bedenin isteklerine uymak, günah işlemek.

Bahr-ı isyânda sakın kumdan uçar keştî-i ten

Öyle pek uyma hevâ-yı nefsiüne yelken gibi

(G. 511/2)

Tek başına kâr olmaz: 1. Yalnızlık Allah'a mahsustur, yalnız olunmaz. 2. Her işte olduğu gibi aşkta da beraberlik gerekir.

Bir başlı kâra başlayamaz sük-ı aşkda

Bî-çâre âşıkun olalı serserî seri

(G. 538/5)

II. 4. Beyit ya da mısra (dize) içine serpiştirilmiş veya çeşitli şekillerde varlığı hissettirilen deyimler

Başını seccadeden kaldırmamak: Sürekli namaz kılp, dua etmek; çok takvalı olmak.

Cebhe-i zühinde nakş-ı bûriyâdur hâsılı
Zâhid isterse başın kaldurmasun seccâdeden
(G. 390/4)

Yere batsın: Yok olsun.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N'eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân
(T. 34/12)

1. Bayram etmek: Çok sevinmek. 2. Allah'a kavuşmak: Ölmek.

Vâsıl-ı Hak oldu bayram eyledi
Rihlet esnâsında güyâ itdi sûr
(T. 36/4)

1. El değmemek: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulamamak, eli ermemek. 2. Sarhoş olmak: Çok içerek kendini kaybetmek.

Nukl-ı şeftâlûya yâd el degmemiş mi n'eyleyüm
Bâde-i câm-ı lebünden bâde-nûş olmuş gelür
(G. 173/3)

Ettiğinden utanmak: Yaptıkları yanlışlardan dolayı pişmanlık duymak.

Cevrün mi mâni oldu ki çokdan görünmedün
Ey zâlim itme eyledigünden hicâb gel
(G. 327/2)

II. 5. Bazı kelimelerinin değiştiği, bazı kelime ve eklerin çıkarılıp veya eklendiği deyimler

(Kanına) aş yemek: 1. Birinin ölümüne yol açarak sevinmek, kanına ekmek doğramak. 2. Hamile kadının bazı yiyeceklerden tiksilmesi, bazılarında karşı aşırı istek duyması.

Ninesi âşıkının kanına mı aş yermiş
Dahi kundakda iken hün-ı dile mamma dir
(G. 196/2)

Kazaya rıza göstermek: 1. Yargıya, verilen hükümlere boyun eğmek. 2. Kadere, alın yazısına boyun eğmek.

Fedâ ile beni çün itdi şimdicek tekdir
Kazâya olmalı râzî ki bu imiş takdir
(Terci. 1/IV/4)

Ettiğinden utanmak: Yaptıkları yanlışlardan dolayı pişmanlık duymak.

Cevrün mi mâni oldu ki çokdan görünmedün
Ey zâlim itme eyledigünden hicâb gel
(G. 327/2)

Kısmet(in)e razı olmak: Önceden taktir edilmiş olana razı olmak, kabullenmek.

Olalum râzı kismete kem ü biş

(Tah. 15/II/3)

Uzaktan merhaba: Çok samimi olmamak, ilişkiyi sadece selamla sınırlı kılmak.

Çaldı şimdi beynimizde bir uzakdan merhabâ

(Mur. 16/V/2)

II. 6. Vezin (ölçü) ve kafiyeden dolayı kelimelerinin yeri değiştirilen deyimler

Gözü yollarda kalmak: Sevilen bir kimseyi özlemle beklemek.

Göz yolda cânım özledi Pertev pesendimi

(Tah. 42/V3)

Ciğeri yanmak (kebab olmak): Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanyyor olmak.

Pür eyledi yine tennûr-ı çarhı bûy-ı kebâb

Aceb bugün yine kaç bin çiger kebâb olmuş

(G. 256/2)

Baştan çıkmak: Doğru yoldan çıkmak, akıllı ve mantıklı davranmamak.

Çıkar hem kendisi başdan ider hem halkı âvâre

(K. 7/2)

Kana kana içmek: Yeteri kadar içmek doyusıya içmek.

İçdün kana kana hûna kandun

Ey lebleri lal-i nâb-ı manâ

(G. 566/7)

II. 7. Bir mısra (dize), beyit, dörtlük vb. içinde birden fazla bulunan deyimler

1. *Destan olmak: a) Çok tanınmak, ünlü olmak. b) Hakkında dedikodu yapılmak.* 2. *Rüsva olmak: El aleme rezil olmak.* 3. *Dile düşmek: Hakkında olumsuz şeyler söylenmek, dedikodu yapılmak.*

Dâstân oldumsa rüsvâ-yı cihân oldumsa da

Hep mürüvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile

(G. 477/2)

1. *Başını ortaya koymak: Canını feda edebilmek, ölümü göze almak.* 2. *Elini yıkamak (yumak): Vazgeçmek, el çekmek, el etek çekmek, el etek silmek.*

Bu gavgâ-gâh-ı aşka başın ortaya koyan gelsün

Elin âb-ı hayât-ı dehr-i fâniden yuyan gelsün

(G. 420/1)

1. Yere batsın. 2. Elden kaçırmak: Elde ya da elde edilebilecek biri veya bir şeyi türlü sebeplerle kaybetmek, yararlanamamak.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N'eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

1. Hedef olmak: Hoş olmayan herhangi bir davranışa uğramak. 2. Göğüs germek: a) Her türlü güçlüğü dayanmak, karşı koymak, direnme. b) Övünmek, böbürlenmek.

Ebrûlarınun tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs germegi Rüstem bile bilmez

(G. 202/6)

1. Kan yut(tur)mak: Çok eza, cefa etmek, pek çok ıstırap çektirmek. 2. Gam yemek: Tasalanmak, kaygılanmak, üzülme. 3. Ekmek tuz hakkı (olmak): Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak; duygusal borç.

Ne kanlar nûş idüp gamlar yidüm eyyâm-ı hüsnünde
Dimem ey bî-vefâ kim hakk-ı nân u ni'metün

yokdur

(G.129/4)

1. Gün gibi âşikar olmak. 2. Şöhret âfettir: İnsanın kazandığı ün, her zaman hoş olmaz. İnsanı üzen ve rahatsız eden durumlara da yol açabilir.

Olmuş tatalum bedr-i ruhun gün gibi meşhûr
Her şöhretün ey mehveşüm âfet var içinde

(G. 454/3)

1. Yüz çevirmek: Gösterdiği ilgiyi kesmek, dirsek çevirmek, yüz döndürmek.

2. Yolunu şaşırarak: Doğru yoldan sapmak.

Cânib-i Hakdan çevirme güm-reh olsan dahi yüz
Buldurur bir şâh-râh Allâh bir yüzden dahi

(G. 514/3)

1. Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülöklere karşı uyumak davranmak. 2. Renk vermeme: Duygu ve düşüncelerini belli etmemek.

Cihânun rengine aldanma virme rengünü reng al
Usûl ile yürü ger mest isen de pâyımı deng al

(G. 321/1)

II. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Bulunan Diğer Deyimler Şunlardır:

Ağız (Ağzımı) açmak: Söze başlamak.

Böyle dir ağız açup sinede her bir çâküm

(Tah. 46/V/1)

Ah almak: Zulmettiği kişinin bedduasını almak.

Ne sen bir kimseden âh al ne âh u zârdan incin
(Muh. 2/II/3)

Ah etmek: Hayıflanmak, üzülmek.

Dem-â-dem âh idüp bu matla'-ı dil-sûzı söylerdi
(Mş. /VI/8)

Akl(in)a gelmek: hatırlamak, aklına düşmek.

İlâc itmek diyâr-ı aşk da hiç akla gelsün mi
Felâtûn mübtelâ-yı illet-i ser-sâmdur bunda
(G. 448/2)

Akla uy(ma)mak: Mantıklı, doğru.

Akla uymaz ba'zı nâ-sâz işler itmekle zuhûr
Reşk ider oldu bu esnâ âkilân dîvâneye
(G. 501/5)

Aklını oynatmak: Delirmek, çıldırmak.

Adamun oynadur aklın düşürür tağlara
Tavşan oğlanlarının şöyle oyun-bâzlığı
(G. 542/2)

Alır / alıcı gözüyle bakmak: Alacakmış gibi iyice, titizce gözden geçirmek, çok dikkatli bakmak.

Nıgeh-i dikkat it ey dîde alur gözlen bak
(Tah. 46/II/3)

Allah aşkına: Allah'ını seversen.

Yak dilüm şem'-i ruh-ı tâbâna Allâh aşkına
Vâsıl olsun şem'üne pervâne Allâh aşkına
(G. 495/1)

Allah bilir: İlmi her şeyi kuşatan Allah'tan başka kimse bilmez, belli değil.

Allâh bilür ki nazma sezâdur bu menkabet
Pertev anuñün eyledüm izhâr-ı ma'rifet
(T. 4/4)

Allah göstermesin: Kötülüklerden sakındırmak.

Mihr-i Pertev-pâş-ı ismetsin ziyâ-pâş ol velî
Sana benden gayri bir âşık Hudâ göstermesün
(G. 381/7)

Araya girmek: 1. Olumlu ya da olumsuz bir şekilde katkıda bulunmak. 2. Bozgunculuk etmek.

Zülfün de girdi araya câdûlîğ eyledi
(Tah. 40/V/3)

Kanına aş yermek: Birini öldürmeye karar vermek veya ölümünü istemek. Birinin ölümüne yol açarak sevinmek, kanına ekmek doğramak.

Ninesi âşıkının kanına mı aş yermiş
Dahi kundakda iken hûn-ı dile mamma dir
(G. 196/2)

Ateş pahası(-na çıkmak): Çok pahalı olmak.

Narh-ı şarâb çıkmada âteş bahâsına
Aks-i izâr-ı sâkî-i mehveş bahâsına
(G. 492/1)

Ateş(ler)e düşmek: Biri veya bir şey için büyük sıkıntı ve çile içinde olmak.

Bir gül için düşmüşüm âteşlere ammâ ne gül
Şem'-i ruhsârı yanında olamaz pervâne gül
(G. 312/1)

Ateş(ler)e yanmak: Acı ve sıkıntı içinde kalmak, çok üzölmek.

Dil-teşne-i âb-ı leb-i cân-bahş iken eyvâh
Her subh u şebângâh
Sad hayf ki hecrün ile göz yaşına kandum
Âteşlere yandum
(G. 351/2)

Ayağı kaymak: Hata etmek.

Gelürken meclis-i rindâna sıklet virmege zâhid
Hele kaymış ayağı gelmeden ol bezme ellenmiş
(G. 240/3)

Ayağına düşmek: Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.

Ârzû-yı bûs-ı la'lünle düşüp ayağına
Bezimde câm-ı şarâb-ı nâba döndürdün beni
(G. 544/5)

Düşdüm ayağına üftâdane ki rahm eyle amân
(Ter. 1/II/2)

Ayak basmak: Gelmek, uğramak.

Şîr-i merdem yâd ayak basmak ne mümkün bîşeme
(Tah. 21/VI/1)

Ayağını çekmek: Sık sık gittiği yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Kurtıldı ser-hoşun seri renc-i humârdan
Sâkî ki çekdi meygedelerden ayağını
(G. 559/3)

Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülöklere karşı uyanık davranmak.

Cihânun rengine aldanma virme rengünü reng al
Usûl ile yûri ger mest isen de pâyunu deng al
(G. 321/1)

Bağrını delmek: Acıklı bir durum karşısında duyulan üzüntü.

Dişlerin bağrını deler güherün
Leblerün la'l-i nâba nâz eyler

(G. 160/2)

Bahtiyar olmak: bir olay veya durumdan dolayı mutlu ve vicdanı rahat olmak.

Devâm-ı devletiyle baht-yâr oldukda bir kimse
Duâ-yı bed ana da'vât-ı devlet-hâhdan kalmaz

(G. 201/7)

Basıp geçmek: Aldırış etmemek, önem vermemek, ilgi göstermemek.

Basup geçme nigâh-ı lutf kil etrâfa sultânüm
Güzergâhundaki kullar bütün ehl-i recâdur hep

(G. 36/4)

Baş alamamak: (Bir şeyden) Kendini çok uğraştıran bir şey yüzünden zaman ve fırsat bulamamak.

Rukabâdan baş alınmazdı biraz olduk emîn
Şekkerin la'l-i lebe hattı meges-rânlık ider

(G. 91/2)

Baş(ın)a kakmak: Yaptığı iyiliği yüzüne vurarak birini üzme.

Velî çirkinligin zişt ola nîkde başına kakmaz

(Tah. 27/IX/3)

Başını ezmek: Birini kımlıdayamaz, canlanamaz ve kötülük yapamaz duruma getirmek.

Ef'î nigâh o sûfi-i nâ-sâf-tıynetün
Misvâkı ile başını ezsem ura ura

(G. 459/2)

Başını ortaya koymak: Canını feda edebilmek, ölümü göze almak.

Bu gavgâgâh-ı aşka başın ortaya koyan gelsün
Elin âb-ı hayât-ı dehr-i fâniden yuyan gelsün

(G. 420/1)

Baş üstünde tutmak: Birine olağanüstü değer ve saygı göstermek.

Gül gibi baş üzre tutdum hâtırın incitmedüm

(Mur. 2/1)

Baş üzre yeri olmak: Büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır ve ağırlanır olmak.

Baş üzre yerün var dimedür sana a mâhum

(Mur. 9/IV/3)

Yeri baş üzre dahi olsa mahaldür gâyet

(Tah. 33/VIII/2)

Baş(ın)a gelmek: Kötü bir duruma düşmek, uğramak.

Benüm kaç defa geldi başuma bu sanma efsâne

(Tah. 32/IV/3)

Başında kavak yel(ler)i esmek: 1. Yükümlülük duygusundan uzak, zevk ve eğlence peşinde koşmak. 2. Gerçekleşmeyecek şeyler düşünerek vakit geçirmek.

Bu hâke meylini âsâr-ı merhamet sandum
Meger başında o servün kavak yeli var imiş

(G. 247/4)

Başını (taştan) taşa vurmak: Çaresiz kaldığı için çok üzülüp, dövünmek, ağlamak.

Bu muharremdür akitsun yaşını kûhsârlar
Taşlara ursun başın tağlarda cûybâr ağlasun

(Mrs. 7/3)

Baştan çıkmak: Doğru yoldan çıkmak, akıllı ve mantıklı davranmamak.

Çıkar hem kendisi başdan ider hem halkı âvâre
(K. 7/2)

Baştan (atmak) savmak: İstekte bulunan bir kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak.

Sav başından bu gice hânendeyi sâzendeyi

(Ş. 1/II/3)

Bayram etmek: Çok sevinmek.

Vâsıl-ı Hak oldı bayram eyledi
Rihlet esnâsında gûyâ itdi sûr

(T. 36/4)

Beddua etmek: Gücü ve etkisi dışındakiler için kötülük dilemek.

Sana ey çeşm-i gûyâ bed-duâ itmeh haberdâr ol
Beni bîmâr-ı hicrân eyledün sen dahi bîmâr ol

(G. 317/1)

Belini bükmek: Büyük üzüntü içinde bırakmak ve bir şey yapamaz duruma getirmek.

Bâr-ı gam kaddümi bükmez mi beni gördükde
Püşt-i ağıyârı penâhun gelicek hâtiruma

(G. 482/7)

Bir bir: Teker teker, ayrı ayrı.

Bir bir akın itdi cûlar hem çü şîrân-ı vegâ

(G. 24/2)

Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak: Söylenen söze önem vermediği için aklında kalmamak, kulak asmamak.

Nâye dirsem eyle vâsıl gûş-i yâre nâlemi
Bir kulağından girer ol bir kulağından çıkar

(G. 156/2)

Boş ambar dipsiz kile (ölç ha ölç): Sonucu değişmeyecek bir iş veya olay için boşuna çaba sarfetmek.

Hûlyâ-yı mâl u servet bahtı vârun kimseye
Bu meseldür bir boş anbâr ile bir dipsiz kile

(G. 477/4)

Boş yere (boşuna) emek çekmek: Gereksiz ve yararsız olarak çalışmak.

Keşf-i râz itdürmege bîhûde gel çekme emek

(Tah. 20/VIII/1)

Boy (atmak) çekmek: Boyu uzamak.

Tehî boy çekmiyor kadd-i nihâlün bâğ-ı behcetde

Leb-i cân-bahşını arz eylemek ister Mesîhâya

(G. 502/4)

Can(ını) almak: Öldürmek.

Kahramânî gamzesi cân almada Rüstem gibi

(Mur. 11/3)

Can(ını) vermek: Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmeye, hatta ölmeye hazır olmak.

Ben cân virürken olmadı almış rakîb âh

Bilmem ne virdi bûsene benden ziyâdece

(G. 441/4)

Cana can katmak: İnsanın neşesini, dinçliğini artırmak, yaşamayı daha çekici duruma getirmek.

Câna cân katsak ber-â-ber yatsak ey şûh-ı cihân

(Ş. 4/1/3)

Cana değmek: Cana bedel olmak.

Tu'm-ı gül-bûse kim dehâna deger

Lezzeti tadmağ cânâ deger

(G. 74/1)

(Ölmüşlerinin) Canına değmek: 1. Çok hoşlanmak. 2. Ruhu şad olsun.

Bir bûsesin aldum leb-i cân-bahşınun ey şûh

Uşşâkının ölmüşlerinin cânına degsün

(G. 400/3)

Can(ın)a minnet: Beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşıldığında duyulan memnunluğu anlatmak.

Sen şâha esir olma dilün cânına minnet

Eylersin anı almağa sen yanıma minnet

(G. 42/1)

Cebe satmak: Caka satmak. Gösteriş yapmak, çalım satmak.

Satup âlâtı cenge gir Pertev

Cebe satmak cihâna böyle gerek

(G. 288/6)

Çalıp çırpmak: Kanundışı yollarla sahip olmak, har vurup harman savurmak

Devâvîn-i suhan-sencândan mazmûn-ı ebyâtı
O kim bir nev-heves nâ-puhte şâirdür çalar çarpar
(G. 1244)

Çın sabah(seher): Tan yeri ağarmak üzere olduğu zaman.
Çın-seher bir hoş havâdisle gelüp peyk-i sabâ
(Tah. 44/2/1)

Çimen gibi bitmek: Olmadık yerde belirmek, ortaya çıkmak.
O gül-rûh azm-ı gülîstân ider diyüp de hemân
O yerde biz de çemen gibi bitmesek ne olur
(G. 87/3)

Dallanıp budaklanmak: (Bir iş) 1. Genişleyip büyüyerek karmaşık bir durum almak. 2. Gelişmek, çoğalmak.
O nev-resideyi sar tıfl iken kucaklanacak
Ki sonra ser-keş olur dallanup budaklanacak
(G. 283/1)

Dem sürmek: Gönlünce bir süre yaşamak.
Nic'oldı ey vefâ düşmen sentinle sürdiğüm demler
(Tah. 52/III/3)

Dem vurmak (urmak): Bir şeyden söz etmek.
Tab'-ı çâlâkum aceb mi lâ-mekândan ursa dem
(Tah. 21/XIX/1)

Dil dökmek: Karşısındakini kandırmak, inandırmak için onun hoşuna gidecek sözler söylemek.
Senünem ben diyü mekr ile eger dökse dili
(Tah. 26/III/1)

(Dillere) Destan olmak: 1. Çok tanınmak, ünlü olmak. 2. Hakkında dedikodu yapılmak.

Dimezken kimseye öldürse bir harf hâl-i râzumdan
Yine efvâha düşmüş sırr-ı aşkum dâstân olmuş
(G. 257/5)

Derûnda cân gibi esrâr-ı aşkı gizleyegör
Lisân-ı halka düşer dâstân olur da nölür
(G. 61/5)

Dile düşmek: Hakkında olumsuz şeyler söylenmek, dedikodu yapılmak.

Dâstân oldumsa rüsvâ-yı cihân oldumsa da
Hep mürüvvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile
(G. 477/2)

Dilek dilemek: Gerçekleşmesini istediği bir şey için özel bir yerde veya birisi vasıtasıyla dua etmek, adak adamak.

La'lün hicâb-ı zahm-ı dilümle dilek diler
Hattun henüz hak hukûk-ı nemek diler

(G. 136/1)

Duymazlıktan gelmek: İlgilenmek istemediği için duymamış gibi davranmak.

Firâka dâôir olan sohbeti amân Pertev

Sağırılığa urup aslâ işitmesek ne olur

(G. 87/5)

Düşe kalka: Güçlülükle, zor bela.

Düş kûy-ı yâra kalka düşe ol halâs-ı gam

Ey âşık-ı belâ-zede râh-ı necât tut

(G. 40/5)

El açmak: Dilenmek, başkasından yardım ister duruma gelmek.

El açup geldüm senün dergâhuna ey dest-gîr

(K. 4/4)

El çekmek: Vazgeçmek; önceleri yapmakta olduğu bir işi bırakmak, artık o işi yapmamak.

Ayağ-ı meyden el çekdün çekildün bezm-i işretten

Bezimde sâkiler peymâneler mestâne aşk olsun

(G. 375/2)

El vermek: Yardım etmek, fırsat vermek.

Zûr-ı meyle el virüp dâmân-ı vuslat bâğda

Bir bir ol serv-i kadı kucduk der-âğûş eyledük

(G. 293/5)

Kaçurma fırsatı fevt el verürse al dil-i zâr

Ol bâr-hâne-i zembün bunı da yanuna as

(G. 262/4)

El değmemek: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulamamak, eli ermemek.

Nukl-ı şeftâlûya yâd el degmemiş mi n'eyleyüm

Bâde-i câm-ı lebünden bâde-nûş olmuş gelür

(G. 173/3)

El üstünde tutmak: Büyük bir saygı ile karşılamak, ilgilenmek, ağırlamak.

Anlanur kadr-i kec ü râst kemân-keşden de

Ki atup toğrıyı el üzre tutar egricesin

(G. 422/4)

Elden (kaçırmak) aldırarak: Elde ya da elde edilebilecek biri veya bir şeyi türlü sebeplerle kaybetmek, yararlanamamak.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı

N'eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

Elden ele dolaşmak (Bir şey): Herkesin ilgisini çekmesinden ötürü alınıp bakılmak.

Gazelde hâl-i dilün yana yana şerh eyle
Ki Pertev elden ele belki dest-i yâra gider
(G. 182/6)

Ele almak: 1. Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırma yapmak. 2. Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.

Çeşm-i hûnünümü sil al ele mecrûh dilüm
Çün nigârâ ser-i engüšte hınâdur matlab
(G. 29/4)

Ele avuca sığmamak: 1. Söz dinlememek, baskı altına alınmamak, zapt edilememek. 2. Kural, ölçü tanımamak, taşkınca, şımarıkça davranışlarda bulunmak.

Sığmaz o şûh ele avuca degme hâl ile
Cism-i latîfi bûy-ı semenden midür aceb
(G. 25/4)

Eli var(ma)mak: Yapmaya gönlü razı olmamak, kıyamamak.

Şimdi yanmağa yakılmağa bile varmaz elüm
(Tah.33/IV/2)

Elini yıkamak / el yumak: Vazgeçmek, el çekmek, el etek çekmek, el etek silkmek.

El yuyanlar cândan cânâna eyler arz-ı hâl
Ey dil âgâh ol ki dil-dâr ile kimler söyleşür
(G. 93/4)

Etekleri tutuşmak: Çok telaşlanmak.

Tayîb kılma Pertevi küyunda sevdiğüm
Sûratle gitmeden tutuşursa etekleri
(G. 536/7)

Fark etmek: Bir şeyin var olduğunu anlamak, farkına varmak.

Ol mest-i nâz terk ideli nûş-ı bâdeyi
Fark eyler oldı birazcık sol u sağını
(G. 559/2)

Gerden çekmek: Gerdan kırmak, kırılmak.

Vakt-i nemâ-yı zarf-ı mey-i hoş-güvârdur
Gerden-keş oldı yine kedûlar taraf taraf
(G. 276/4)

Geri kal(ma)mak: Bir şeyi yapmaktan kaçınmamak, aşağı kalmamak.

Dünyâya talebkâr ki oldum girü kaldum
(Tah. 13/III/1)

Göğüs germek: 1. Her türlü güçlüğe dayanmak, karşı koymak, direnmek. 2. Övünmek, böbürlenmek.

Ebrûlarınun tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs girmegi Rüstem bile bilmez
(G. 202/6)

- Gök kandil: (Zil zurna) sarhoş olmak:*
 İzzetâsâ neşâenün buldur suyun zühd eyleme
 Göksuda gök-kandil ol Pertev ko gitsin akl u hûş
 (G. 236/6)
- Gönül almak: 1. Sevindirmek. 2. Aşık etmek.*
 Gönlün almış nice şeytânlık idüp muğ-beçe lî k
 Degmemiş zâhidün imânına mâ-şâa'llâh
 (G. 436/4)
- Gönül düşürmek: Sevmek, gönül vermek.*
 Düşdi gönül o şâha nedür çâre Pertevâ
 Âşıklığa egerçi ana nâ-münâsibüz
 (G. 209/5)
 Oldum fütâdesi yeni başdan bir âfettün
 Düşdi gönülcegüm yine bir bî-amân yere
 (G. 460/3)
- Gönül vermek: Âşık olmak, sevgiyle bağlanmak.*
 Vefâ meómûlî ile sen sen ol dil virme hûbâna
 (Tah. 32/IV/1)
- Göz hapsine almak: Bakışlarını üzerinden ayırmayarak bir kimseyi gözetlemek.*
 Dili göz habsine aldı nîgeh-i mestünden
 Bakışun gerçi ki kan itmedi kânûn itdi
 (G. 517/3)
- Göz yaşı dökmek: Ağlamak, çok duygulandırıcı bir olay, durum dolayısıyla gözlerinden yaş gelmek.*
 Olmadı hayfâ tebessüm-rîz-i şevk ol la'l-i leb
 Pâyına göz yaşları dökdüm ki incûlar gibi
 (G. 507/3)
- Gözden geçirmek: İncelemek, okumak.*
 Gözden geçür cihânda olan dilberânî hep
 Bak var mıdur nazîre benüm şeh-levendüme
 (G. 481/4)
- Gözlerini belirtmek: 1. Gözleri gereğinden çok açıp hareketsiz hale getirmek. 2. Nazar etmek maksadı ve kastıyla bakmak.*
 Göz belerdürse adû kesri için câm-ı dile
 Şîşe-i dîdesi meksûr olur inşâa'llâh
 (G. 434/2)
- Gözünde uçmak: Çok özlemek, burnunda tütmek.*
 Görmeden yâri uçar mürğ-i hayâlî gözde
 Acebâ vuşlatı şîmurğ-ı Süleymân mıdur
 (G. 186/2)
- Güler yüz göster(me)mek: İlgi lenmek, sevgi belirtisinde bulunmak.*

Güler-yüz gösterüp güller gibi bülbüllere cânân
Açılma herkese çun lâle olma şahid-i gülşen

(Müf. 29)

Gülmekten (kırılmak) bayılmak: Aşırı derecede gülmek, sevinçten kendinden geçmek.

Kaçınmaz vahşet itmez ol perî gerçi sevlmekden
Beni giryân görince bayılır ammâ ki gülmekden

(G. 378/1)

Gün doğmak: Talihi yar olmak, işi yolunda olmak, dilediğini gerçekleştirmek için uygun ortam bulmak.

Şeb olur zülf-i siyâhun gelicek hâtıruma
Gün toğar ârız-ı mâhun gelicek hâtıruma

(G. 482/1)

Gün gibi aşikar / açık : Herkes tarafından bilinen ve görülen.

Hünerle gün gibi meşhûr olursan da yine Pertev
O meh-rünün yanında zerrece mâhiyyetün yokdur

(G. 119/6)

Gün gör(me)mek: Bolluk, esenlik, mutluluk içinde yaşa(ma)mak.

Dergehünde ne olur biz dahi bir gün görsek
Tal'at-ı mihr-i cemâlünle derün hâverdür

(G. 120/3)

Haber almak: Kendisine haber ulaşmak.

Perteve gâhice teşrîfinün aldum haberin
Beni ferdâlara saldun çelebi gelmedün a

(G. 5/5)

Sormuş dehen-i dil-bere Pertev haber almış
Meyden ne müferrih leb-i cânâna müferrih

(G. 51/6)

Haber vermek: Haber ulaştırmak, bildirmek.

Âhum ki dilde zahm-ı nihândan haber virür
La'lün peyâmı mürdeye cânandan haber virür

(G. 147/1)

Haddini bilmek(Biri): Kendi değer ve yeteneğini bilip olduğundan üstün görmemek.

Görür kim incelikde yok belince târ-ı gîsûsı
Bilüp haddin miyânından aşağı ser-nigûn sarkar

(G. 149/2)

Hâk ile yeksân etmek (eylemek): Yerle bir etmek, taş taş üstünde bırakmamak.

Gönlümüz yeksân-ı hâk itmekle eksildi nemiz
(Mş. 27III/9)

Halini arz etmek: 1. Sunmak. 2. saygı ile içinde bulunulan durumu anlatmak, aktarmak.

El yuyanlar cândan cânâna eyler arz-ı hâl
Ey dil âgâh ol ki dil-dâr ile kimler söyleşür

(G. 93/4)

Hâli yaman olmak: Çok kötü durumda bulunmak, hali duman olmak.

Bir hâle koydı hâlet-i aşkun begüm beni
Görsem de görmesem dahi hâlüm yaman olur

(G. 183/4)

Hilâle dönmek: Çok zayıf ve güçsüz düşmek.

Uyutmıyor seni mâhum fiğân ile uşşâk
Hilâle döndi tenün işte hâbsuzluktan

(G. 372/2)

Hasret çekmek: Uzun zamandır uzakta bulunan sevdiği kimseye kavuşma isteği, özlemi içinde bulunmak.

Bülbül-i hasret-keş arz itsün güle yine selâm

(Tah. 24/1/3)

Hedef olmak: Hoş olmayan herhangi bir davranışa uğramak.

Ebrûlarınun tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs germeği Rüstem bile bilmez

(G. 202/6)

İmana gelmek: 1. Hak dini bulmak, Müslüman olmak. 2. En sonunda doğruyu söylemek, zor karşısında pes etmek. 3. Sonradan bir şeyi kabul edip uymak.

Geldi îmâna bu hâle acıyup nice Yehûd
Katl-ı âl eyleyüp ol kâfir olurdu memnûn

(Mrs. 6/13)

İmtihana çekmek: Bilgi derecesini ölçmek, sınamak, sabrını denemek.

Ne nâz u ne sitiğnâdur murâdı Pertev ol şühun
Cefâ-keşlikde tâb-ı dil-fiğârın imtihân eyler

(G. 179/5)

İnsaf etmek: Acılamak, hakkını teslim etmek.

Bu baht-ı bed bana bigânelik mi eyler hep
Biraz da eyleyüp insâf yâr olur mı aceb

(G. 27/7)

İp tak(ma)mak: Birinin kötülüğü için çalışmak. 2. Aldırış etmemek, ilgilenmemek, önem vermemek.

Yanınca revândur yine her seg-heves ağyâr
Ol çeşm-i gazâlum dir inen ip bile takmam

(G. 338/4)

Kan dökmek: Yaralamak ya da öldürmek.

Gamze dâl hançer nigâh-ı dideler kanlar döker

(Tah. 39/II/1)

Kan ağlamak: 1. Büyük üzüntü içinde bulunmak. 2. Bir yıkımdan, bir zulümden büyük üzüntü duyarak çok yakınmak.

Bu muharremdür ki Pertev dîdeler kan ağladı
Bu muharrem zâr olup tekrâr tekrâr ağlasun

(Mrs. 7/9)

O cefâ-cûnuñ elinden nice kan ağlamayam
Eylemez âşika cevrinde firâvân olarak

(G. 280/4)

Kan tutmak: 1. Kan görünce bayılmak. 2. Adam öldüren kişi, dizinin bağı çüzülüp cinayet yerinden kaçamamak.

Humâr-ı bâde-i la'l-i lebünle dil olup medhûş
Yatur bî-tâb-ı hayret lâl u ebkem sanki kan tutmuş

(G. 242/2)

*Kan yut(tur)mak: Çok eza, cefa etmek, pek çok ıstırap çektirmek
Virince bir kadeh ger hûn-ı dil de itdürürse nûş
Biraz da sâki-i devrân elinden kan yutdum tut*

(G. 41/5)

Kanı kaynamak: 1. Yerinde duramaz olmak, içinde sevgi ve coşkunluk taşıp gelmek. 2. Birine çabucak sevgi duymak.

Saruşın bir güzele kaynadı kanum Pertev
Çehre mânende-i dil-hasta-i hicrân sararur

(G. 145/5)

Kâr etmek (eylemek): 1. Kazanç elde etmek. 2. Etki etmek. 3. İyi gelmek, etkisi iyi olmak.

Dün şarâbun keyfi ben mahmûra pek kâr eylemiş

(Tah. 45/II)

*Kazaya rıza göstermek: 1. Yargıya, verilen hükümlere boyun eğmek.
2. Kadere, alın yazısına boyun eğmek.*

Fedâ ile beni çün itdi şimdicek tekdîr
Kazâya olmalı râzî ki bu imiş takdîr

(Trci. 1/IV/4)

*Kendinden (Kendünden, kendüzünden) geçmek: 1. Nefsini öldürmek.
2. Kendini kaybetmek, bayılmak.*

Kendüden geçmiş yatur ol şûh mest-i nâz olup
Bûse-çîn olmaksâ kasdun turma vakt-i hînidür

(G. 158/4)

Kendini bil(me)mek: Durumuna, onuruna uyacak biçimde davran(ma)mak.

Ne aceb turfa cünündür ki cünûnı aşkun
Gâh olur kendisini bilmez olur gâh bilür

(G. 77/4)

Sözün sağı bilelden kendi kendim

(Mün. 2/II/3)

Kendini göstermek: 1. Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak, sergilemek. 2. ortaya çıkmak, belirtmek, görünmek.

Açup revzençe gâh u geh ki cânân gösterür kendin

Gelür gûyâ ki çâk-ı sineye cân gösterür kendin

(G. 412/1)

Kendi kendine söylenmek: Dertleşecek kimsesi olmamak, ne dediğini bilmez hale gelmek, delirmek.

Hep bahs-i aşkun eylerüm ağyâr u yâr ile

Hîç olmaz ise söylenürüm kendi kendüme

(G. 481/2)

Kim bilir: Belli değil, bilinmez.

Bülbülün vakt-ı bahâra intizârın kim bilür

Şem' için pervânenün feryâd u zârın kim bilür

(G. 180/1)

Kılı kırk yarmak: Titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, büyük bir dikkat göstermek.

Miyânunçün kılı kırk yardılar çok kıl u kâl oldı

Bak imdi mü-şikâfân n'eyledi bir müy-ı bârîke

(G. 472/4)

Kırıp geçirmek: 1. Yakıp yıkmak; öldürerek, baskı yapıp halka büyük zarar vermek. 2. Çok sert davranarak darıltmak. 3. Tuhaf söz ve davranışlarıyla herkesi gülmekten katılmak.

Güleli hatt-ı lebi kırdı geçirdi nicesin

Tatlı sohbetde hazır itmedi helvâ gicesin

(G. 422/1)

Kısmete râzı olmak: Önceden takdir edilmiş olana razı olmak, kabullenmek.

Olağım râzı kısmete kem ü biş

(Tah. 15/II/3)

Kısmet olmak: Talihi yardım et(me)mek.

Bu âna dek çün olamamış kimse behre-ver

Bûs-ı lebün sakın ki bana kısmet olmasun

(G. 376/4)

Kıyameti (Kıyametler) koparmak: Bir şeye çok kızıp bağırip çağırarak, feryat etmek, aşırı gürültüye, kargaşaya yol açmak.

Gavğâ-yı kıyâmet koparur her nighinde

Çeşm-i siyehi vesme-i ebrû-yı cedeldür

(G. 129/2)

Kulağına çalınmak: Biri bir başkasına söylerken kendisi de duymuş olmak.

Bir söz çalındı gûşuma Pertev benüm bugün
Pek bilmem ammâ vuslata dâôir haber gibi

(G. 508/5)

Kulağını burmak (bükmek): Yapacağı işte dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.

Anlar da hayli ser-keş ü gerden-firâz idi
Minâlarında şahne ko bursun kulağını

(G. 559/5)

Kurbanı olmak (Birinin): Uğruna canını feda etmek.

Âb-ı hayvân leb-i cân-bahşına kurbân olsun

(Ter. 1/IV/4)

Meşk etmek: El yazısı ve müzik gibi konuları kuralına uygun olarak öğrenme çalışması içine girmek.

Yokdur bunu ta'lîm ideyüm meşk ideyüm dir
Ben harf-ı vefâ-yı karalayum mı ne dirsin

(G. 428/4)

Meydana çıkmak: Ortada kendini göstermek.

Çeşmümle eşkümün bu gice Pertevâ yine
Meydâna çıkdı gizli olan mâ-cerâları

(G. 535/3)

Murat almak: Çok istediği şeye kavuşmak, dileği gerçekleşmek.

Cenâb-ı Neş'etün feyziyle buldı gün gibi şöhret
Ki Pertev almağa anun murâdı var benüm yokdur

(G. 98/7)

Minneti olmamak: İhtiyacı olmamak. Birinin iyiliğine karşı duyulan eziklik duygusunu taşımamak.

Bu leble bu tebesüm ey gül-i handân ki var sende
Benüm gibi hezârân bulmağa hiç minnetün yokdur

(G. 129/3)

Naz etmek: Nazlanmak, sonunda yapmaya razı olacağı bir işi başta yapmaya isteksiz gözükmek.

Reng-i zülfün virür şebe haclet
Meh ruhun âftâba nâz eyler

(G. 160/3)

Nazara uğramak: Göz değmek, nazara gelmek.

Az vakitte çok maârif kesb idüp aldı nazar
N'eyleyüm kıydı felek itdürmedi sa'yin tamâm

(T. 39/3)

Aceb nev-rüste bâlâ-kad fidândı
Nazar degdi velî bozdı mizâcı

(T. 41/3)

Ne çare: Çaresi yok, elden ne gelir?

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N' eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

Ne yaptığını bilmemek: Korku ya da heyecandan dolayı şaşırarak, telaşlanmak.

Murâdımı diyemem sohbet eylesem Pertev
Ne yaptığum bilemem anı nâ-gehân görsem

(G. 340/5)

Nisbet etmek: 1. Eşit tutmak, oranlamak. 2. Birini kıskandırmak maksadıyla başkalarıyla ilgilenmek.

Perteve nisbet eylemiş gayr ile ülfet eylemiş
Süfliye râğbet eylemiş mâh-ı felek-cenâb iken

(G. 393/5)

Ocağını söndürmek: Çoluk çocuğunu yok etmek, ailenin dağılmasına yol açmak.

Hoş bir devâ-yı keyf ile ayyâr idi şarâb
Söndürdiler o reh-zen-i hûşun ocağını

(G. 559/7)

Okunu attı, yayını astı (yasdı): Ununu elemiş, eleğini asmış; geri kalan ömrü süresince artık yapacak önemli bir işi kalmamış olmak.

Okını atdı yayın yasadı nigâhun ammâ
Hedef-i sîne de müjgânların el-ân bulurum

(G. 349/4)

Olur olmaz: 1. Doğru mu yanlış mı, yerinde mi yersiz mi olduğu düşünülmeyen söylenen (söz), iyi mi kötü mü olduğuna bakılmadan seçilen (şey). 2. Rasgele, sıradan, niteliği belirsiz (kişi).

Olur olmaz şey alma dehâna bezm-i işretde
Neyün persengi meydür çünkü ney yoğ ise perseng al

(G. 321/6)

(Bir işte) Parmağı (eli) olmak: Yapılan bir kötülükte payı olmak, bir işe karışmış olmak.

Kâkül-i sâhirinün de eli vardur ancak
Her ne itdiyse bana çeşm-i pür-efsün itdi

(G. 517/2)

Rast gelmek: 1. Biriyle karşılaşmak. 2. İş isteğine uygun olmak.

Mest-i hançer be-kefe zan iderüm geldüm rast
Tîg-i hûn-rîz-i nigâhun gelicek hâtruma

(G. 482/2)

Reng itmek (geçmek): Hile yapmak, oyun etmek, kurnazlık ile birini aldatmak.

Nice bîdâr olur fitne senün bîm-i nigâhundan
Füsûna reng idüp çeşm-i siyâhun hâb göstermiş

(G. 238/5)

Renk ver(me)mek: 1. Aldatmak, (tevriyeli olarak) renklendirmek. 2. Renk katmak; neşeli, canlı bir özellik kazandırmak. 3. Duygu ve düşüncesini belli etmemek.

Cihânun rengine aldanma virme rengüni reng al
Usûl ile yüri ger mest isen de pâyuni deng al

(G. 321/1)

Rezil rüsvâ (kepaze) olmak: Toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek.

Dâstân oldumsa rüsvâ-yı cihân oldumsa da
Hep mürüvvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile

(G. 477/2)

Sefa sürmek: Rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak.

Biz de sâyende safâlar sürelüm

(Ş. 3/II/3)

Sağını solunu fark etmek: İçinde bulunulan durumun gerçekliğini anlamak.

Ol mest-i nâz terk ideli nûş-ı bâdeyi
Fark eyler oldu birazcık sol u sağını

(G. 559/2)

Sakal başı dağıtmak: Göz dağı vermek, yıldırım, tehdit etmek.

Sakal başı tağıt uşşâka me'özün-ı hat olmuşsun
Arûsâsâ bezenmiş kıt'a-ı ruhsâr tellenmiş

(G. 240/4)

Sevdasına düşmek: Gerçekleştirmeyi çok istediği bir işi başarma çabası içinde olmak.

Sevdâsına düş olalı şîrin-dehenânun
Sûdâger-i Mısrum nice terig-i şekerüm var

(G. 83/4)

Siper etmek: 1. Kendini veya bir şeyi korumak amacıyla bir başka şeyi engelleyici olarak kullanmak. 2. Bir şey veya bir kimse için kendini tehlikeye atmak.

Sadme-i aşka başını âşikun eyledi siper
Bilmedi gürz-i berzidür urmağ ile girânlanur

(G. 171/5)

Sitem göndermek: Bir kimseye, yaptığı bir hareket veya söylediği bir sözden dolayı üzüntü ve kargınlığını bildirmek.

Dil-i hasret-keş ü mehcûri hayli demdür anmazdı
Sitemler gönderüp dil-dâr lutf itmiş atâ itmiş

(G. 239/4)

Söz açmak (Bir şeyden): Bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.

Şerhe muhtâc olmadukca dâğ-ı dilden açma söz

Dikme göz zahm-ı nihâna dîde-i süzen gibi

(G. 511/5)

Söz birliği etmek: Aynı konuda herkesin aynı kanıda olması, ağız birliği etmek.

Söz bir itdükte iki çeşmân-ı gûyâ-yı kebûd

Birbiriyle san iki tûfî-i ahzar söyleşür

(G. 92/2)

Söz tutmak: Söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü kabul etmek, davranışlarını bunlara uydurmak; söz dinlemek, söze yatmak.

Şeyh efendî ne bu unf ile hitâb etrâfa

Sözünü tutma senün mûcib-i cennet degül a

(G. 479)

Söz yok: Mükemmel, kusursuz.

Çeşm ü ebrûsına lal ü femine söz yokdur

Levn-i rüyü şu kadar var ki biraz esmerdür

(G. 120/7)

Sular gibi okumak (ezberlemek): Yanlışsız bilmek veya okumak. Yanlışsız okuyabilecek kadar ezberlemek.

Eşk-i çeşmin tıfı-ı dil rîzân idüp cûlar gibi

Ezberinden mushaf-ı hüsnün okur sular gibi

(G. 507/1)

Şeytanlık etmek: Türlü cilve ve edalarla dikkatleri üzerine çekip, kıldığı gönlü tamir etmek.

Gönlün almış nice şeytânlık idüp muğ-beçe lik

Degmemiş zâhidün îmânına mâ-şâ'allâh

(G. 436/4)

Taş dikmek: Ok atmak ve taş dikmek.

Taş dikdüm hele meydân-ı mahabbetde bugün

Sinemi tîr-i nigâha hedef itdüm Pertev

(G. 433/4)

Tel ehli olmak: Mûsîkî erbabı.

Bezm-i mahabbet içre tel ehli olan bilür

Ney nâle itdi ben yine feryâda başladum

(G. 333/3)

Tez elden: Çabucak, çabuk olarak, çarçabuk.

Bu vahşetün aslı ne o kâfir de tiz elden

Dest-i heves-i dil hele fistânına degsün

(G. 400/5)

Üstüne toz kondurmamak: Yaptığı işin ya da sevdiği kimsenin eksiği, kusuru bulunabileceğini kabul etmemek.

İtse de her ne kadar hâtır-ı zârum muğber

Ben o mir'ât-ı ruhun üstüne kondurmam toz

(G. 216/4)

Tuz ekmek hakkı: Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak; duygusal borç.

Ne kanlar nûş idüp gamlar yidüm eyyâm-ı hüsnünde
Dimem ey bi-vefâ kim hakk-ı nân u ni'metün yokdur
(G. 119/4)

Yabana atmak: Dikkate almamak, itibar etmemek, değer vermemek, önemsiz bulmak.

Kaddini âşıkınun yay eyler
Gerçi ok gibi yabana atmaz

(G. 210/4)

Yad etmek: 1. Yabancı yerine koymak, uzak tutmak. 2. Hatırlamak, anmak.

Olaldan âşnâ bigânelerle ey sitem-pîşe
İştüdüm bendeni yâd itmemişsin çok zamân olmuş
(G. 257/6)

Yaka silmek (birinden): Bir kimseden bezmek, bıkmış usanmak, yakınmak.

Aşkdan zâhid-i zerrâk giribân silker
Bitdi gûyâ ki yakasında o nâdân silker
(G. 174/1)

Yanıp yakılmak: Sevgisine karşılık bulamamaktan dolayı muzdarip olmak, sızlanmak, şikayet etmek.

Ben şeb-i vuslat sana yansam yakılısam itme ayb
Çünkü sönmez tâ seher îd olsa kandil-i menâr
(G. 106/6)

Yar olmak: Birinin sevdiği olmak. Yardım etmek, yararlı olmak.

Ey serv ne bu baldırı çıplaklığa hâhiş
Bilmem ki nâsıl onmadığa yâr olacaksın
(G. 387/4)

Yele vermek: Savurup, telef etmek, boşuna harcamak, heder etmek.

Olalı bâdiye-peymâ-yı hevâ-yı aşkı
Hirmen-i sabrumı Pertev yele virdüm gitdi
(G. 518/5)

Yelkenleri suya indirmek: Gerçeği görüp yüksekten atmayı bırakarak karşısındakinin isteğine uymak.

Çekdün yetişür furtuna-i bâd-bürütü
İndirmemisin suya biraz yelkenün ey şûh
(G. 5574)

Yer etmek: 1. Yerleşmek, yer tutmak. 2. İz bırakmak.

Gönüllerde yer itmiş dil-rübâ-yı nâz-perversin
(Mur. 8/1/1)

Yerin kulağı vardır: Gizli kalmasını istediğimiz şeyleri söylerken titiz ve dikkatli olmalıyız.

Tenhâda itme nâle ki yerün kulağı var
Şâyed ki aks ider der ü divâr işitmesün
(G. 380/2)

Yok yere: Gereği yokken, boşu boşuna.

Ol dehân-ı tenge de sığsun dimek harf-i vefâ
Yok yere nakdîne-i fikri hemân itlâf imiş
(G. 241/4)

Yol vermek: Çeçmesine izin vermek.

Âlem-i nürda pervâneye yol virmezler
(Tah. 20/V/1)

Yolun(d)a kurban olmak: Birinin uğruna canını vermek.

Eger iktizâ iderse oluruz yolında kurbân
(Tah. 48/IV/2)

Yuvadan uçurmak: 1. Yetiştirip olgunluk seviyesine ulaştırmak, evlendirmek. 2. Elden kaçırmak.

Bûm-ı ümîdi bâm-ı serâdan uçurmuşuz
Hem kerkes-i merâmı yuvadan uçurmuşuz
(G. 219/1)

Yüz çevirmek: Gösterdiği ilgiyi kesmek, dirsek çevirmek, yüz döndürmek.

Cânib-i Hakdan çevirme güm-reh olsan dahi yüz
Buldurur bir şâh-râh Allâh bir yüzden dahi
(G. 514/3)

Yüz sürmek: Büyük sevgi, saygı gösterilebilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına doğru –yüzü yere sürercesine- eğilmek.

Bir yüzüm sürmede bin yaş dökerüm dergehüne
Bir namâza nice bin kerre vuzûn'olsun bu
(G. 429/3)

Yüz vermek (Birine): İlgi, yakınlık göstermek, hoşgörülü davranmak, şımartmak, itibar etmek.

Yüz virür mi sana ol gonca-i nâz ey Pertev
Nakd-i eşkün yolına eyleme îsâr da gör
(G. 150/5)

Yüz tutmak (Bir şey belli bir durum almaya): Olma yönünde ilerlemek, bulunmak.

Hat ber-âver olalı sıhhate yüz tutmuş idi
Dide-i mestini gördüm dahi bîmâr olmuş
(G. 252/3)

Yüzüne bak(ma)mak: Bir kimseye bir davranışı ya da sözünden ötürü kızıp küsmek; darılmak, önem vermemek.

Cûlar gibi her serv-kadûn pâyına akmam
Ben şahid-i bâzâr olanun rûyına bakmam

(G. 338/1)

Zencirden boşanmak: Zapt edilememek. Zincirlerle bağlanamamak.

Uslı mı sandun bu zencîrden boşanmış gönlümü

(Tah. 12/1/2)

IV. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Tabirler (Deyim, Kalıplaşmış Söz)

Bugün hâlâ atasözü ile deyim, deyim ve kalıplaşmış bazı kullanımlar karıştırılabilmektedir.

Klâsik şiirimizde Atasözü ve deyimlerin yanında tabirlere de sıkça rastlanır. "Bunların bir kısmı halk arasında, lâkırdı sırasında daima geçen ve hâlâ yaşayan tâbirler olduğu halde, diğer bir kısmı, artık kullanılmayan ve ancak kendi devrinde muayyen bir mefhuma tekabül eden tâbirlerdir."⁴

Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak: Anlamadan dinliyor olmak.

Gördükde müdâhinler olan bezm-i kibârı
Büzler oturur zann idertim Ahfeşe karşı

(G. 413/4)

Akla yelken etmek: Aklına gelivereni hemen yapmaya kalkışmak. Düşünmeden yapmak.

Cânân ki dökdi zülfini ber-gerden eyledi
Gark-âb-ı aşkı akla yine yelken eyledi

(G. 539/1)

Uykuyu gözüne haram etmek: Gece gündüzü birbirine katmak, gözüne uyku girmemek.

Günlerimiz hicr ile şâmı oldu gel
Didemtize uyku harâm oldu gel

(G. 316/1)

Baldırı çıplak: Ayak takımından, işsiz, serseri.

Ey serv ne bu baldırı çıplaklığa hâhiş
Bilmem ki nasıl onmadığa yâr olacaksın

(G. 387/4)

(Başa) püsküllü bela almak: Büyük sıkıntı ve zarar veren şeyle karşılaşmak

Gerçi yağma-dih-i akl-ı ukalâdur gîsû
Ser-i şûrideme püsküllü belâdur gîsû

(G. 430/1)

Kellesi sağ olmak: Elden çıkanın önemi olmamak. Canı sağ olmak.

⁴ Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İst., 1984, s. 451.

Kelle sağ olsun da bî-pûşîş kalursa gam degül
Eyler i'tâ bir külâh Allâh bir yüzden dahi

(G. 514/7)

Dilli defter: Tafsilatlı defter.

Bahâr evsâfi yazılmış gönüle dilli defterdür

(Tah. 22/VIII/2)

Gülleri açılmak: Aşırı derecede sevinmek, mutlu olmak.

Açıldı bütün gülleri handân oldu

(R. 2/4)

Hasıl-ı ömrüm: Birinin tek ve son varlığı olmak. Çok değerli olmak.

Cefâ itsen vefâ itmişce dil memnûn-ı ihsânun

Ne eyler isen eyle hâsıl-ı ömrüm hemân var ol

(G. 317/5)

Papas karası: Bir tür şarap.

N'ola papas karası şeb gibi siyâh olsa

Özümde zâhir olur mâh-tâb-ı âlem-i âb

(G. 30/10)

Şeker çiğnemek: Yalandan vaat etmek.

Vasla dâîir bir şekercik çiğnemişsin Perteve

Va'd-i vuslat ana der-âğûş-ı pisterden lezîz

(G. 60/5)

Ömrümün varı: Canım, sevgilim.

Hemân var ol da tek dünyâda sen ey ömrümün varı

Dilersen gönlüm aldat ahd ü peymân boz dil-âzâr ol

(G. 317/2)

Özengi parlatmak: Binicilikte maharet göstermek.

Üzengi parladup çiğnetmede kasdun yine el-ân

(Ter. 4/VI/2)

Sonuç

Muvakkitzade Mehmed Perteve, atasözleri ve deyimleri bilinçli kullanan bir şairdir. Onun divanında atasözleri ve özellikle deyimlerin oldukça fazla olması ilk edebî ürünlerimizden beri kullanılagelen bir edebî gelenek ve süreci işaret etmektedir. Divan şiiri bu geleneği çok iyi özümsemiş ve devam ettirmiştir. Atasözleri ve deyimlerimiz dil ve ifade kabiliyeti bakımından Divan şiirini yerli ve asil gösteren önemli unsurlardır. Bu unsurların kullanımının tesadüfi olmadığını aksine bilinçli bir tavır olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum da Divan şiirimizin üzerinde durulması gereken orijinal taraflarından birisidir. Atasözleri ve deyimlerimizin kullanımı, geçmişte olduğu gibi, bundan sonra da hem sözlü hem yazılı eserlerimizde kullanılmaya devam edeceğinden şüphe yoktur. Bu çarpıcı dil kullanımları her dönem için önemini korumuştur.

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan** (1998), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, AKM Yay., Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım** (1996), Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, TDK Yay., Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım** (1996), Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler-II, TDK Yay., Ankara.
- Alkaya, Ercan** (2001), "Tatar Türkçesindeki Dil ve Söz ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 11(2), s. 55-76, Elazığ.
- Batıslam, Dilek** (1993), Nedim Divanı'nda Mahallileşme, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Divan Bosnalı Alaeddin Sabit** (1991), (hzl. Turgut Karacan) Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas.
- Eyüboğlu, E. Kemal** (1973), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler- Atasözleri, I. Kitap, İstanbul.
- Eyüboğlu, E. Kemal** (1975), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Deyimler (Tâbirler), II. Kitap, İstanbul.
- Hengirmen, Mehmet** (1999), Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yay., Ankara.
- Kavas, Yakup** (1991), Açıklamalı Örnekliler Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü, Ötügen Yay. İstanbul.
- Levend, Ağâh Şirri** (1984), Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talat** (2000), Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (hzl. Cemal Kurnaz) Akçağ Yay., Ankara.
- Özdemir, Emin** (1981), Açıklamalı-Örnekliler Deyimler Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Selvi, Ruken Alp** (2005), "Atasözlerinde 'Kadın Güzelliği' Anlayışının Dönüşümü", Millî Folklor Dergisi, Güz. S. 67. s.82-85, Ankara.
- Şinan, Ahmet Turan** (2001), Türkçenin Deyim Varlığı, Kubbealtı Yay., Malatya.
- Tanyeri, M. Ali** (1999), Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Akçağ Yay., Ankara.
- Türkçe Sözlük** (2005), TDK Yay. Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya** (1999), Türk Tefekkürü Tarihi, KY Yay., İstanbul.
- Üstüner, Ahat** (1991), Kutadgu Biligde Atasözleri, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), s. 391-428. Elazığ.
- Yıldırım, Ali** (1998), Bâkî Divanında Deyimlerin Kullanımı, Bir D. S. 9-10, s. 631-642.
- Yurtbaşı, Metin** (1994), Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Özdemir Yay., Ankara.
- Yurtbaşı, Metin** (1996), Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü, Özdemir Yay., İst.